

**„NADVÝROBA“ PRÁVNÍKŮ
V OBDOBÍ PRVNÍ REPUBLIKY
A POKUSY O JEJÍ ŘEŠENÍ**

Stanislav Balík

I. ÚVOD

První Československá republika bývá charakterizována též jako „Republika právníků“. S tímto názorem lze jistě souhlasit, poněvadž právníci stáli u jejího zrodu,¹ podíleli se na budování státu,² působili v politice jako ministři,³ poslanci, senátoři či v územní samosprávě, i ve veřejné správě, justici, advokacii a notářství. Není na jedné straně pochyb o tom, že právníků bylo v samostatném státě třeba a mnozí z nich našli dobré uplatnění, na straně druhé se však naskýtá otázka, do jaké míry jejich počet odpovídal skutečným potřebám společnosti.

Název tohoto příspěvku není náhodný. V roce 1933, tedy v období velké hospodářské krize, vydal syn univerzitního profesora, právního historika a politika Jana Kaprase Jan Kapras mladší vlastním nákladem brožuru s názvem *Nadvýroba právníků. Studium věd právních a státních hromadným jevem sociálním*.⁴ Lze se možná pousmát nad názvem Kaprasova spisu, nicméně pokusme se zabývat tím, zda jeho autor byl se svým názorem ojedinelý či zda se skutečně jednalo o aktuální téma, a sledujme, jak se s touto problematikou dobová společnost a právnícká obec snažily vypořádat.

-
- 1 Srov. Balík, S., Advokáti v prvním týdnu samostatného československého státu. 28. října až 3. listopadu. *Bulletin advokacie*, 2018, č. 10, s. 73-74.
 - 2 Srov. Balík, S., Advokáti – spoluvůrci Ústavní listiny z roku 1920, *Bulletin advokacie*, 2020, č. 1-2, s. 93-94; Balík, S., T. G. Masaryk a právnícká obec, *Právní rádce*, 2017, č. 10, s. 73-74.
 - 3 Srov. Balík, S., Prvorepublikoví ministři – advokáti. *Bulletin advokacie*, 1994, č. 4, s. 45-51.
 - 4 Kapras, J. ml., *Nadvýroba právníků. Studium věd právních a státních hromadným jevem sociálním*. Praha: Nákladem vlastním, 1933.

2. PŘÍČINY „NADVÝROBY“

Jan Kapras mladší vychází ze statistických údajů a porovnává stav před rozpadem Rakouska-Uherska v roce 1914, kdy na dvou právnických fakultách v českých zemích studovalo 3145 budoucích právníků, zatímco v Československé republice v roce 1930 již na čtyřech právnických fakultách studovalo 8559 studentů. Při porovnání počtu obyvatel, tj. 10 148 768 v českých zemích v roce 1914 s počtem asi 14 500 000 obyvatel v Československu dochází k závěru, že „kdybychom připustili, že území a obyvatelstvo zvětšilo se dvakrát, pak můžeme říci, že tu najde obživu asi dvakrát tolik právníků, avšak počet zapsaných posluchačů je $2\frac{3}{5}$ předválečného normálu, tedy jejich tu o $\frac{3}{5}$ více, než snese území a obyvatelstvo“.⁵

Důvody nárůstu studentů práv byly dány jednak tím, že studium práv⁶ vede k získání jakéhosi „všeobecného vysokoškolského vzdělání“ s širokou i neprávníckou možností uplatnění, jednak tím, že právnické fakulty ve velké šíři umožňovaly absenční studium. Přitom již v roce 1924 se ozývaly hlasy kritizující Ministerstvo školství a národní osvěty za to, že „výnosem ze dne 7. srpna 1924 čís. 80 964-IV. zmocnilo děkanství právnických fakult pražské a bratislavské, aby přijímala za řádné posluchače absolventy obchodních akademií, kteří vykonali

5 Kapras, J., *Nadvýroba*, s. 8.

6 Blíže srov. Urfus, V., *Právnická fakulta 1918–1945*. In: Havránek, J. – Pousta, Z. a kol., *Dějiny Univerzity Karlovy. IV. 1918–1990*. Praha: Univerzita Karlova, 1998, s. 74.

zkoušku dospělosti na obchodní akademii a podrobili se s úspěchem doplňovací zkoušce z latiny a filosofické propedeutiky“. Autor citovaného článku, advokát Arnošt Weinfurter, dále poukazuje na to, že „university nejsou přece jenom preparandami pro praktická zaměstnání ve službě konceptní, nýbrž mají v první řadě pěstovati vědu právní“.⁷ Na Weinfurterovu řečnickou otázku týkající se „obchodních akademiků“, „proč právě na fakulty právnické?“ přináší nepřímo v roce 1938 odpověď advokát a profesor sociologie Emanuel Chalupný, píšící pod pseudonymem Karel Květ. Zájem a snahu proniknout ke studiu práv vzbuzovala i „představa, že advokátní povolání jest asi totéž co kalifornské doly“.⁸

Nutno dodat, že počet posluchačů práv se jen na pražské české právnické fakultě přiblížil v polovině třicátých let 20. století k pěti tisícům,⁹ posléze, zřejmě i z důvodu krize poklesl ke třem tisícům. Tato čísla v podstatě korespondují s Kaprasovým předpokladem, vyjádřeným v tabulce Kolik právníků přibude v příštích letech.¹⁰ Pro léta 1936–1944 předpovídal Jan Kapras ml. větší přírůstky absolventů, a to 1337 absolventů ve školním roce 1936–1937, ve školním roce pak 1943–1944 již 2766 absolventů.

7 Weinfurter, A., Studium obchodních akademiků na právnických fakultách. *Česká advokacie*, 10 (1924), č. 8, s. 139.

8 Květ, K. (Chalupný, E.), *Advokacie. Příspěvek k sociologii advokátního stavu*. Praha: Pražská tisková kancelář, 1996, s. 15.

9 Srov. Urfus, V., Právnická fakulta 1918–1945, s. 73.

10 Kapras, J., *Nadvýroba*, s. 15.

Z uvedeného je patrné, že zájem o právnická studia neklesal, na druhé straně – a to nepochybně i z obav z budoucí konkurence – se ozývaly hlasy právníků z praxe, kteří – řečeno slovy Weinfurterovými – říkali: „My, praktičtí právníci, toužíme nikoliv po snížení, nýbrž po zvýšení úrovně teoretických studií právních, zejména po zvýšení požadavků pro dosažení doktorátu.“¹¹ Tématem reformy právnického studia se pak opakovaně zabývaly i prvorepublikové právnické sjezdy.

3. MOŽNOSTI UPLATNĚNÍ ABSOLVENTŮ

V prvních poválečných letech se projevila skutečnost, že počty absolventů právnických fakult se během války snížily¹² a že bylo třeba obsadit volná a uvolněná místa. „Bylo to nejen vybudování samostatné organizace státní se všemi ministerstvy, nýbrž i doplnění sítě soudů, zejména vytváření nových vrchních soudů, a doplnění celé administrativy, aby byla schopna samostatného života po oddělení od centrálních orgánů rakousko-uherských,“¹³ uvádí důvody Jan Kapras mladší a připomíná, že řada právníků z českých zemí odcházela na Slovensko a Podkarpatskou Rus, kde našla snáze uplatnění.

Situace se však postupně zhoršovala. „Státní služba je dnes přeplněna a při dnešním těžkém postavení státních financí není

11 Weinfurter, A., Studium obchodních akademiků na právnických fakultách, s. 139.

12 Srov. Balík, S., Studium práv ve válečných letech. *Právní rádce*, 2020, č. 5, s. 72-73.

13 Kapras, J., *Nadvýroba*, s. 9.

naděje, že by stát mohl odčerpáti budoucí absolvované právníky do svých služeb, jako dosud. V příštích letech budou tedy právnické fakulty „vyráběti“ právníky, kteří budou vesměs odkázáni na soukromé postavení, kromě malého počtu potřebného na doplnění míst po zemřelých a pensionovaných státních a samosprávných úřednících. Advokacie je již dnes nejen saturována, nýbrž i přeplněna tak, že vyhlídky samostatné existence jsou tu malé,¹⁴ uvádí Kapras v roce 1933. Na adresu advokacie o pět let později poznamenává Emanuel Chalupný, že „za dvacet let od převratu se počet advokátů na jejím území znásobil a k tomu máme i advokátky ženy. Ale vzrůst množství sám o sobě není známkou prosperity, nýbrž zhoršení existenčních podmínek.“¹⁵

Zatímco možnost uplatnění v justici a ve veřejné správě byla limitována počtem systemizovaných míst a v notářství principem numerus clausus, advokacie zůstávala nárokovou, tedy otevřenou těm, kteří splnili předepsané podmínky. Zaměřme se proto nyní na přístup k advokátskému povolání, které absolventům právnických fakult „zbývalo“.

Ideální pro přístup do advokacie byla doba krátce poválečná. „Po válce nutno řešiti otázku, jak upravit poměry těch, jimž službou vojenskou neb nedostatkem koncipientských míst by se doba přípravná proti jiným prodloužila ze sedmi na jedenáct let, nutno vzíti zřetel na zkoušky i doktoráty válečné a zamhouřiti oči nad tím, jak se žilo a pracovalo za války na universitách.

14 Tamtéž, s. 14.

15 Květ, K. (Chalupný, E.), *Advokacie*, s. 9.

Komorní výbory, v nichž tehdy namnoze zasedají ještě členové, kteří bezprostředně před válkou uvažovali o prodloužení přípravné doby ze sedmi na osm let, o zvýšení kvalifikace a dokonce i o uzavřeném počtu, nemohou klásti nyní přílišný odpor proti zkrácení přípravné doby na pět let, zejména když stejně již na základě uherského práva zavedena jest na Slovensku a když v cizině jsou pro nabytí advokátního oprávnění podmínky ještě příznivější,¹⁶ charakterizuje tuto dobu Emanuel Chalupný.

S přibývajícím počtem advokátů a ubývajícím klientelou připadající na jednoho advokáta se pro zájemce o advokátské povolání stala problémem v první řadě přípravná praxe. Již v roce 1924 výbor Advokátní komory v Čechách upozorňoval na to, že „v poslední době množí se případy, že členové komory přihlašují za koncipienty osoby, které jsou v jiném služebním poměru a nemohou se věnovati všestranně praxi advokátní“, a varoval, že „upozorňuje členstvo, že napříště budou postupovány takové případy fiktivní praxe disciplinární radě ku stíhání jak advokáta, tak koncipienta“.¹⁷ V roce 1931 pak odpovídal výbor advokátní komory na dotaz, zda lze souběžně vykonávat přípravnou praxi kandidáta advokacie se zvěrolékařskou praxí a dospěl k závěru, že tyto praxe jsou neslučitelné, mimo jiné proto, že „není myslitelné, aby advokátní koncipient současně byl činným jako praktický zvěrolékař a při tom řádně plnil povinnost obojího povolání. Praxe zvěrolékařská vyžaduje

16 Tamtéž, s. 13.

17 Tarabrin, E. (ed.), *Zásadní usnesení a rozhodnutí valných hromad a výboru Advokátní komory v Čechách*. Praha: Jednota advokátů československých, 1935, s. 37.

často okamžitého zákroku, jenž i několik hodin trvati může. Právě tento zákrok může spadati do hodin kancelářských.“¹⁸

V roce 1930 konečně výbor advokátní komory odpověděl na dotaz advokáta, že „jest zásadně nepřípustno, aby advokát ve své kanceláři zaměstnával koncipienta bezúplatně jako volon-téra. Nelze ani výminečně od zásady té se uchýliti, když koncipient zdokonaliti chce svou znalost druhého jazyka. I v tomto případě musí koncipient advokátní agendou plně zaměstnán býti tak, aby získal si pro své příští povolání nutnou praktickou přípravu. Také takový koncipient koná pro svého šéfa práce a nemůže šéf je požadovati bez přiměřené úplaty.“¹⁹

Uvedené příklady ukazují, že existovaly snahy obejít přísně stanovená pravidla přípravné praxe tak, aby kandidát advokacie praktikoval pouze „na oko“ a ve skutečnosti měl jiný zdroj obživy než plat od advokáta.

Kandidáti advokacie se pak zejména ve třicátých letech 20. století obávali prodloužení přípravné praxe, či dokonce zavedení principu numerus clausus, po němž volali někteří advokáti, k čemuž ovšem nedošlo.

4. PRÁVNÍCI V DOBĚ KONJUNKTURY A KRIZE

Právníckou profesí, která je nejvíce odvislá od vývoje ekonomického cyklu, je nepochybně rovněž advokacie. Začátky nově

.....
18 Tamtéž, s. 38.

19 Tamtéž, s. 37.

zapsaného advokáta a jeho nevýhody oproti právníkům působícím v jiných povoláních, vylíčil v knize *Trestní řízení v praxi*, vydané v roce 1941, advokát Jaroslav Mellan:

„Z opojení doktorátu vyléčíme se brzy [...]. Pak vstoupíme do praxe. Za našich dob byla sedmiletá. Těch sedm let přirovnal bych k oněm sedmi hubeným kravám ve snu faraonově. Léta koncipientské praxe jsou po stránce příjmové chudá – po stránce pracovní bohatá. Pak děláme advokátní zkoušku – poslední formální a úřední zkoušku v životě. A v 31–32 letech otevíráme kancelář. V dobách, kdy naši kolegové, t. zv. zkažení studenti, kteří tak říkajíc zběhli včasné ze studií, jsou již léta v praktickém povolání, v pevných místech pod penzí, s nárokem na přídavky, postupy, dovolenou! Do kanceláře je potřebí ještě nějakého rezervního fondu, poněvadž normální advokátní kancelář v normální době v prvním roce kryje svým výtěžkem tak právě režii. Říká se, že teprve po třech letech lze říci, zda zvolené povolání nás uživí a stane se rentabilní.“²⁰

S tímto názorem lze bezesporu souhlasit. I přesto však nastal podle Emanuela Chalupného „nepochopitelný zjev, že se hospodářskou krizí vzrůst počtu advokátů u nás nezastavil, ba, že se vzrůst ten od jejího vypuknutí i zrychloval, ač současně se množil následkem krise počet případů zániku advokátních kanceláří

20 Citováno z edice: Balík, S., *Advokacie včera a dnes*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2000, s. 104.

nikoli následkem úmrtí“.²¹ V souvislosti s „nadvýrobou“ právníků tak sledujme, jak se nárůst počtu právníků projevil v advokacii.

Typy výkonu advokacie a charakteristiky advokátů přiléhavě a se znalostí věci popsal v románu *Advokáti* z roku 1937 tábořský advokát a spisovatel Jaroslav Mayer, písíci pod pseudonymem Jaroslav Maria. Románový advokát Valníček se oženil s dcerou domovníka v domě, kde bydlel, „dívčini rodiče viděli v něm skvělou partii“. V době konjunktury „plynulo vše jako na másle. Kancelář šla výborně, konkurence s Hybešem byla snadná. Mladý advokát vstoupil do strany agrární, řečnil na schůzích, chodil do hostinců, byl uctivý, a tak i při nákladné domácnosti mohl nejen všechny své i ženy choutky ukojiti, ale i ukládati.“ Valníčkova manželka si přivykla na nákladný způsob života, ukazovala se „jen v nejdražších šatech, kloboucích, pláštích a kožiších. Jezdilo se autem do Prahy do divadel, koncertů a jiných zábav, manžel si navykl pít drahá vína, a aby se od sličné choti příliš neodlišoval, šatil se rovněž draze, elegantně.“ Výdaje za léčení nemocného dítěte způsobily, že „ukazoval se při hospodářské bídě stále ostřejší nedostatek peněz“. Advokát to řešil zprvu vyzvednutím úspor, pak půjčkou „v záložně, kterou zastupoval“, ale postupně nemohl řádně splácet, nepomohlo ani vymáhání velkých záloh, a Valníčkova manželka nebyla ochotna se uskromnit, nechápajíc advokátovu situaci. Ten nakonec začal zadržovat cizí peníze, což došlo tak daleko,

.....
21 Srov. Květ, K. (Chalupný, E.), *Advokacie*, s. 24–25.

že ve třech případech zadržel svěřené peníze ve výši 25 000 korun, ve dvou případech se pokusil obohatit „neomluvitelně vysokým účtováním palmáru“. Není divu, že Valníčkovi byla doručena obžaloba disciplinární rady.²²

Dalo by se říci, že tento románový příběh je téměř učebnicovým varováním i dnešním začínajícím advokátům. Předpoklad, že budou i oni považováni za „skvělou partii“, aniž by tomu odpovídal jejich výdělek, platí stále.

Nejen v beletrii, ale i v reálném životě se právníci ocitali na scestí. Příčinami byly tu nákladný způsob života, tu hráčská vášně, jindy finančně náročné milenky. Nejednalo se však pouze o advokáty, ale často i o notáře, které lákala klientská depozita. V osidlech hazardu se tak ocitl například příbramský notář Václav Vrba.²³ Okolnost, že byl notář – i když, jak se později ukázalo, nevině – podezírán, že zpronevěřil svěřené peníze, což se stalo například českolipskému notáři Heinrichu Gierthovi, byla soustem pro senzacechtivý tisk.²⁴ Sílicí konkurence uvnitř jednotlivých stavů a řevnivost mezi advokáty a notáři vedly v takových případech až k návrhům, aby notářství bylo zrušeno a agenda rozdělena mezi soudy a advokáty.

Až k těmto neblahým koncům občas dospěly důsledky „nadvýroby“ právníků ještě v období první republiky. Smutným kon-

22 Maria, J., *Advokáti*. Praha: Nakladatel L. Mazáč, 1937, s. 122–126.

23 Srov. Balík, S., Notář v osidlech hazardu. *Právní rádce*, 2020, č. 3, s. 72–73.

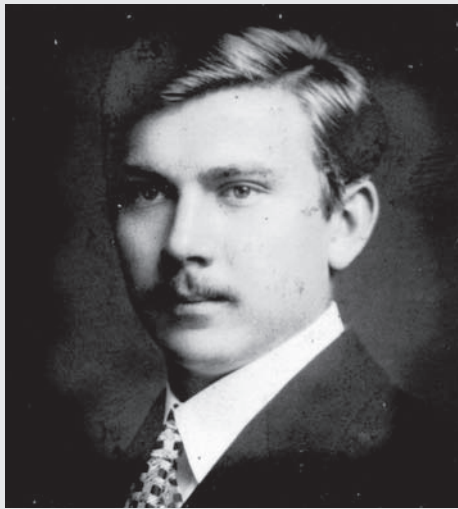
24 Srov. Balík, S., Krušný týden českolipského notáře Heinricha Giertha. *Ad Notam*, 25 (2019), č. 4., s. 16–17.

cem pak byly návrhy na vyškrcnutí židovských advokátů ze seznamu advokátů ve druhé republice, a dále protektorátní zvláště, završená vydáním vládního nařízení č. 136/1940 Sb. z. a n., o postavení židů ve veřejném životě.

5. ZÁVĚR

Lze shrnout, že první republika jako demokratický právní stát umožňovala právníkům uplatnění v řadě oblastí. V tomto období poté, kdy byly otevřeny právnické fakulty v Brně a Bratislavě a studium práv se navíc stalo módní záležitostí, přibývalo mladých právníků, kteří těžko hledali uplatnění v praxi. Tento jev vyústil především v nárůst počtu advokátů a ve svých důsledcích vedl nepřímě k celé řadě nešvarů již v rámci koncipientských praxí, jimž se advokátní komory více či méně úspěšně snažily čelit.

Konkurenční boj vedl ve své radikální podobě i k návrhům na zrušení notářství a rozdělení jeho agendy mezi advokáty a soudy. Vysoký počet advokátů vedl i k disciplinárním deliktům advokátů, a to jak v oblasti palmární, tak v případech defraudací peněz z advokátních či z notářských úschov. Vysoký počet advokátů na konci republiky vyústil za druhé republiky k návrhům na vyškrcnutí židovských advokátů ze seznamu advokátů, za což se v roce 2009 představenstvo České advokátní komory symbolicky omluvilo. Problém nárůstu počtu absolventů právnických fakult se stává aktuálním i dnes, a některé negativní jevy, jak jsou známy z třicátých let minulého století, se opakují.

1. Jan Kapras mladší, první polovina 30. let